

«Ουσία και ουσιαστικά στην ποίηση του Τηλέμαχου Χυτήρη»

Βασίλης Ορφανός, Ελληνική Παρουσία (Μηνιαία Εφημερίδα),
Λουξεμβούργο, 15 - 05 - 2003

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ

Στις 28 του περασμένου Νοεμβρίου, σε μια ποιητική βραδιά αφιερωμένη στον Τηλέμαχο Χυτήρη, είχαμε τη χαρά να ακούσουμε στο Λουξεμβούργο τον ίδιο τον ποιητή να διαβάσει ποιήματα από το τελευταίο του βιβλίο: «Καλοκαίρι & Το τέλος της ομιλίας». Ποιήματα ολιγόστιχα, λιτά σαν μαθηματικό θεώρημα ή σαν μουσικό θέμα, αλλά ταυτόχρονα ζεστά, οικεία και τρυφερά σαν φιλικό άγγιγμα στον ώμο ή σαν πατρικό φιλί στο μέτωπο της κόρης τη μέρα του γάμου της. Κι από μια άλλη άποψη, ποιήματα με φιλοσοφική διάθεση, βαθιά αλλά συγκρατημένα, σαν να έβγαιναν από το στόμα ενός γέροντα Οδυσσέα. Αυτές τις σκέψεις και τα συναισθήματα μου γέννησε ο ποιητικός λόγος του Τηλέμαχου Χυτήρη και, κατά τη δασκαλίστικη συνήθειά μου, «μαθημένος όντας να σμικρύνω τα ιώτα και να μεγεθύνω τα όμικρον»¹, αναρωτήθηκα «γιατί;». Για να βρω την απάντηση, βασίστηκα στην άποψη που υποστηρίζει πως ένα ποίημα είναι ένα κλειδωμένο κείμενο που εμπεριέχει όμως το ίδιο τα κλειδιά της ερμηνείας του. Έψαξα λοιπόν αυτά τα κλειδιά στα ποιήματα του Χυτήρη.

Σκέφτηκα πως θα ήταν ενδιαφέρον να μελετήσω το ρόλο που παίζουν στα ποιήματα αυτά τα βασικά μέρη του λόγου (ουσιαστικό, επίθετο, ρήμα). Συγκεκριμένα, δούλεψα πάνω στα ποιήματα της τελευταίας συλλογής του «Καλοκαίρι»².

Χάρη στις δυνατότητες που προσφέρει ο ηλεκτρονικός υπολογιστής διαπίστωσα τα εξής όσον αφορά τα δομικά υλικά των ποιημάτων: Από τις 593 λέξεις που περιέχονται στα 30 ποιήματα αυτής της συλλογής, 248 είναι ονόματα (188 ουσιαστικά + 60 επίθετα) και 97 είναι ρήματα. Έτσι λοιπόν, περίπου το 47% των λέξεων αναφέρεται στο «είναι», ενώ στο «γίγνεσθαι» αναφέρεται περίπου το 20%.

Να λοιπόν το πρώτο κλειδί: Στον ποιητικό λόγο του Τηλέμαχου Χυτήρη το βάρος το σηκώνουν κυρίως τα ονόματα και μάλιστα τα ουσιαστικά. Και όπως ξέρουμε, ένα ουσιαστικό όσο φορτισμένο κι αν είναι κατά το περιεχόμενο, δεν μπορεί να έχει τη νοηματική δραστικότητα του αντίστοιχου ρήματος. (πρβλ. μίσος vs μισώ). Εξ ου και η ηρεμία, η πραότητα και ο συγκρατημένος τόνος στα ποιήματα της συλλογής που μας απασχολεί εδώ.³

Από την άλλη πλευρά τα ρήματα μας κάνουν να σκεφθούμε το υποκείμενο της δράσης, είτε αυτό δηλώνεται ρητά είτε όχι, ενώ τα ουσιαστικά αναφέρονται σ' αυτό που υπάρχει, αναφέρονται στην ουσία (γι' αυτό άλλωστε τα λέμε ουσιαστικά). Θα έλεγε κανείς ότι το ρήμα έχει μόνο μία πόρτα, προορισμένη αυστηρά για το υποκείμενό του, ενώ στα ουσιαστικά η είσοδος είναι ελεύθερη για το κοινό. Ένα παράδειγμα: Ακούμε κάποιον να λέει «Κρυώνω!» και κάποιον άλλον να λέει «Κρύο!». Τίνος το κρύο αισθανόμαστε να φτάνει περισσότερο μέχρι εμάς;

Αφού λοιπόν ο ποιητικός λόγος του Χυτήρη διαμορφώνεται με άξονα τα ουσιαστικά, καταλαβαίνω τώρα γιατί τα ποιήματά του μου έδωσαν αυτό το αίσθημα της οικειότητας. Δεν είναι όμως μόνο, επειδή –όπως θα δούμε παρακάτω– μιλούν για πράγματα οικεία στον αναγνώστη, αλλά γιατί μιλούν με τέτοιο τρόπο σαν να κλείνουν με νόημα το μάτι στον καθένα «Να ξέρεις ότι μιλώ και με τη δική σου φωνή», κάτι που μόνο το γ' πρόσωπο του ρήματος μπορεί να επιτύχει, αλλά και πάλι όχι στον ίδιο βαθμό.

Το δεύτερο κλειδί μάς το δίνει το νοηματικό περιεχόμενο των λέξεων. Εδώ κυριαρχούν λέξεις που αναφέρονται σε πρωταρχικά στοιχεία της φύσης (γη, θάλασσα, ουρανός, ήλιος, φως, φεγγάρι, σύννεφο, ζέστη, βροχή κλπ.) ή ζωγραφίζουν πρόσωπα (σώμα, μορφή, μαλλιά, μάτια, στόμα) ή εκφράζουν χρόνο (χρόνος, ώρες, ζωή, θάνατος, νύχτα), πράγματα δηλαδή που αποτελούν το πλαίσιο ζωής ή και την ίδια τη ζωή όλων των ανθρώπων. Κι επιπλέον όλες αυτές οι λέξεις έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: έχουν μια ήρεμη δύναμη: Πουθενά η θάλασσα δεν είναι τρικυμισμένη, πουθενά το φως δεν είναι σκληρό, κι απ' τους πέντε ήλιους μόνο ένας είναι «πυρόκαυτος» (σ. 18) στις άλλες περιπτώσεις είναι «αδέξιος», «σπουδαίος», «κόβεται στα δυό», ή είναι απλώς «Ο ήλιος». Ακόμη και τα «Φλογισμένα ηφαίστεια» είναι «Τώρα αδρανή» (σ. 38), Με ανάλογο τρόπο ως και ο θάνατος γίνεται ισοδύναμο ζωής: «Αν δεν είχα το θάνατό μου / Τι νόημα θα είχα;» (σ.

18) και «Τι όμως τι / Με γεννάει έως θανάτου;» (σ. 33).

Από την άλλη πλευρά, ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί ο ποιητής τα ρήματα επιτελεί κι αυτός μια λειτουργία, άλλοτε με φανερή κι άλλοτε με υπόγεια διαδρομή.

Από τα 97 ρήματα τα 80 είναι στην οριστική, κι απ' αυτά πάλι τα 71 στον ενεστώτα, με σαφή υπεροχή του γ' ενικού προσώπου. Έχουμε δηλαδή ένα ρηματικό τύπο ο οποίος κατεξοχήν αφήνει στον αναγνώστη το περιθώριο να σταθεί ως παρατηρητής κατά βούληση, χωρίς να τον πιέζει να εμπλακεί προσωπικά στο ποίημα.

Ακριβώς όπως κάνει ένας φιλόσοφος με τη διδασκαλία του: Ακόμη κι όταν χρησιμοποιεί το β' πρόσωπο, εννοεί γενικά το τρίτο, γιατί στο πρόσωπο του συνομιλητή του βλέπει γενικά τον άνθρωπο.

Χαρακτηριστικό είναι επίσης και το ότι τις λίγες φορές που εμφανίζεται το β' πρόσωπο (6 στον ενικό και 1 στον πληθυντικό), πουθενά δεν πρόκειται για ρήματα συναισθηματικά φορτισμένα (ένα «προδίδεις» που υπάρχει έχει την έννοια του φανερώνεις, δείχνεις). Τέτοια ρήματα, λιγοστά, άλλωστε, αφορούν ή τον ίδιο τον ποιητή (γερνάω) ή είναι στο γ' πρόσωπο (γκρεμίζεται, τυφλώνονται, καίγονται) που κατοχυρώνει την ελευθερία του αναγνώστη να αποφασίσει ο ίδιος εάν θέλει σ' αυτό να συμπεριλάβει και τον εαυτό του.

Η παραπάνω «γραμματική ανατομία» της ποιητικής γλώσσας του Τηλέμαχου Χυτήρη (που παρουσιάζεται εδώ με συντομία) με βοήθησε να καταλάβω γιατί τα ποιήματά του μου γέννησαν τις ιδέες και τα συναισθήματα που ανέφερα παραπάνω.

Πιθανόν η προσέγγιση αυτή να βρει αντίθετους όσους πιστεύουν ότι η ποίηση είναι σαν ένα λουλούδι που, αν το μαδήσεις για να δεις πως είναι, γίνεται πέταλα, σέπαλα, στήμονες και ό,τι άλλο, παύει όμως να είναι λουλούδι.

Δεν έχω καμιά αντίρρηση να συμφωνήσω μαζί τους. Θα επισημάνω όμως ότι αυτό το λουλούδι πρώτα το καμάρωσα, θαύμασα το σχήμα και τα χρώματά του, μύρισα το άρωμά του, ένιωσα την υφή του και μετά επιχείρησα να δω γιατί με μάγεψε. Έτσι το λουλούδι-αντικείμενο μπορεί να «θυσιαστεί» χωρίς να κινδυνέψει στο ελάχιστο το λουλούδι-ιδέα.

Δεν ισχυρίζομαι ότι καταθέτω σήμερα μια αντικειμενική άποψη για την ποίηση του Χυτήρη. Αργότερα άλλοι θα βρουν άλλα κλειδιά για να μπουν και να σεργιανίσουν στον ίδιο ποιητικό ανθώνα και μια μέρα οι

διάφορες υποκειμενικές απόψεις θα συγκλίνουν σε τέτοιο βαθμό που θα προκύψει μια αντικειμενική αποτίμηση του έργου του. Πιστεύω πάντως ότι τότε θα έχω μεγάλη παρέα.

---

[1] Οδυσσέας Ελύτης. *Τα ελεγεία της Οξώπετρας*. Αθήνα, Ίκαρος 1991. Σελ. 35.

[2] Περιέχεται στο βιβλίο: Τηλέμαχος Χυτήρης. *Καλοκαίρι & Τέλος της ομιλίας*. Αθήνα, Καστανιώτης, 2001. Ο πάντοτε ευγενικός κ. Ηρακλής Γαλανάκης μου δάνεισε πρόθυμα ένα αντίτυπο. Ήταν μάλιστα αυτό από το οποίο ο ποιητής έχει διαβάσει ποιήματά του.

[3] Όσοι βρίσκουν μηχανιστική αυτή την προσέγγιση, ας συγκρίνουν τους παρακάτω στίχους του Σολωμού: «Το ντουφέκι ανάβει, αστράφτει / λάμπει, κόφτει το σπαθί» και «Φως το χέρι, φως το πόδι κι όλα γύρω σου είναι φως» κι ας βρούνε που είναι πιο γλυκό το φως, αλλά και πιο στατικό: Εκεί όπου φορείς του είναι τα ουσιαστικά ή εκεί όπου εμπεριέχεται στα ρήματα;

Πηγή: http://hitiris.eu/downloads/stories/TH_archive0150_stories1379336670.pdf

Δημιουργία αρχείου: 16-09-2013 16:04
